

Lausunto
11.1.2013

Opetus- ja kulttuuriministeriö
Kirjaamo

Viite: Lausuntopyyntö OKM/37/040/2012

Avoimen yliopiston foorumin lausunto OKM:n ehdotuksesta koulutuksellisen tasa-arvon toimenpideohjelmaksi

Avointen yliopistojen keskeisenä tehtävänä on ollut ja on edelleenkin koulutuksellisen tasa-arvon edistäminen, minkä vuoksi Avoimen yliopiston foorumi suhtautuu myönteisesti ehdotetulle toimenpideohjelmalle asetettuihin tavoitteisiin ts. pyrkimykseen tasapainottaa koulutuksen saatavuutta, koulutukseen pääsyä, oppimistuloksia ja tutkinnon suorittamista siten, että nuoret olisivat toiselle asteelle ja korkeakouluihin hakeutuessaan nykyistä tasa-arvoisemmassa asemassa. Myös tavoitteiden saavuttamiseksi esitetyt toimenpiteet ovat monelta osin kannatettavia ja perusteltuja.

Toimenpide-ehdotuksia laadittaessa ei kuitenkaan ole huomioitu riittävästi muuta ajankohtaista koulutuspoliittista ohjausta ja valmistelutyötä eikä parhaillaan muutoksessa olevaa korkeakoulukenttää ja sitä koskevaa uudistunutta ja uudistuvaa säädöspohjaa, esim. uutta yliopistolakia ja ammattikorkeakoululakia, korkeakoulujen opiskelijavalintojen uudistamista ja uusia rahoitusmalleja, korkeakouluverkon rakenteellista kehittämistä jne., jotka tulevat vaikuttamaan nuorten ja aikuisten kouluttautumismahdollisuuksiin sekä mielekkäiden henkilökohtaisten opintopolkujen rakentamismahdollisuuksiin.

Avoim korkeakouluopetus ja täydennyskoulutus ovat kiinteä osa korkeakoulujen koulutustoiminnan kokonaisuutta

Avointa korkeakouluopetusta ja korkeakoulujen täydennyskoulutusta käsitellään ehdotuksessa ainoastaan aikuiskoulutuksen, ei korkeakoulujen yhteydessä. Korkeakoulujen odotetaan johtavan koulutustoimintaansa kokonaisuutena, jonka elinikäistä oppimista varmistavia osia avoin korkeakouluopetus ja täydennyskoulutus ovat. Avointa yliopisto-opetusta ja täydennyskoulutusta tulisikin toimintaa kehitettäessä tarkastella osana yliopistojen kokonaistoimintaa.

Toimenpide -ehdotuksessa 19 esiin nostettu korkeakoulutasoisen opetuksen mahdollisuuksien lisääminen tutkintoon johtavan koulutuksen ulkopuolella on kannatettava ja tärkeä. Sen yksi toteutusmuoto voi olla joustavan, kohtuuhintaisen ja moniin työelämän tarpeisiin vastaavan avoimen yliopisto-opetuksen hyödyntäminen osaamisen ylläpidossa (osaamisen päivittäminen, alan vaihtajat, työttömien opiskelumahdollisuuksien edistäminen).

Korkeakoulujen täydennyskoulutuksen saatavuuden edistämiseksi ehdotettu toimenpide on ylimalkainen eikä huomioi esim. koulutustilejä koskeneen selvitystyön eikä KYTKÖS -hankkeen

(<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/okm22.pdf?lang=fi>) ehdotuksia.

Avoimen yliopiston väylän kehittäminen edellyttää rahoittajan ohjausta

Avointa korkeakoulua koskevassa osassa todetaan, että avoimen (korkeakouluopetuksen? yliopisto-opetuksen?) hyödyntäminen väylänä tutkintoon ei ole lisääntynyt. Mikäli tällä tarkoitetaan sitä, ettei yliopistojen erillisvalinnan kautta avoimien yliopisto-opintojen perusteella tutkinto-opiskelijaksi valittujen määrä ole vuosien saatossa lisääntynyt, on esille nostettuun epäkohtaan helppo yhtyä. Avoimessa yliopisto-opetuksessa suoritettujen opintojen perusteella erillisvalinnassa vuosittain valittavien määrä on pääsääntöisesti alle 1%:n kaikista vuosittain avoimessa yliopisto-opetuksessa opiskelevista (Harek). Huomioitavaa onkin, etteivät erillisvalintojen volyymit tai valintaperusteet ole avoimen yliopiston ohjattavissa tai johdettavissa olevaa toimintaa yliopistoissa. Päätökset näistä tehdään tiedekunnissa tai vastaavissa elimissä, ei avointa yliopisto-opetusta järjestävillä tahoilla. Kun yliopistolain mukaan juuri OKM huolehtii ohjauksellaan korkeakoulupoliittisten tavoitteiden huomioon ottamisesta yliopistojen toiminnassa, tulisikin edellä mainitut avoimen yliopisto-opetuksen tarjoamat vaihtoehtoiset reitit yliopistotutkintoon linjata, määritellä niille tavoitteet ja sopia ne yliopistoittain tulossopimusneuvottelujen yhteydessä, jotta asetetut korkeakoulupoliittiset tavoitteet olisivat käytännössä tavoiteltavissa ja lopulta mahdollisesti saavutettavissa.

On myös syytä tuoda esille, että päävalinnan kautta tutkinto-opiskelijoiksi valituista suurella osalla on jo suoritettuna avoimia yliopisto-opintoja, jotka he voivat sisällyttää tutkintoonsa ja siten jouduttaa valmistumistaan. Opiskelijat hakeutuvat ja tulevat siis valituiksi tiedekuntiin jo ennen kuin he saavuttavat avoimen yliopiston väylän hakukelpoisuuteen vaadittavien opintojen määrän. Avoimen yliopiston väylä -lukujen perusteella tehtäviä tulkintoja on siis syytä laajentaa ja uudistaa sen perusteella opiskelijavalintoja. Erillisvalintoja kehitettäessä on syytä ottaa huomioon tutkintorakenteen kaksiportaisuus ja se, että avoimen yliopiston väylä tarjoaa pääsääntöisesti mahdollisuuden sekä kandidaatin että maisterin tutkinnon suorittamiseen. On myös huomioitava, että joissakin yliopistoissa on avattu aikuisille mahdollisuus edetä avoimessa yliopisto-opetuksessa suoritettujen opintojen perusteella varsin joustavasti kandidaatin tutkintoon saakka, minkä jälkeen opiskelijalla on valittavana joko työelämä tai eri korkeakoulujen erillisvalinnat maisterikoulutukseen tai -ohjelmiin.

Toimenpidekokonaisuuteen liittyvä ehdotus avoimen yliopiston väylän nykyistä laajempien käyttömahdollisuuksien selvittämiseksi on siis varsin ajankohtainen ja kannatettava toimenpide. Tämä selvitystyö on syytä kytkeä parhaillaan työskentelevän, OKM:n asettaman Koulutusrakennetyöryhmän työhön. Yleisellä tasolla olisi myös toivottavaa, että OKM laatisi yhteistyössä korkeakoulujen kanssa avoimen korkeakouluopetuksen kehittämistavoitteet, koska nykyinen tulosohtausmalli ei riitä varmistamaan korkeakoulujen sitoutumista avoimen korkeakoulu-opetuksen kehittämiseen.

Myös maisterit tarvitsevat avointa yliopisto-opetusta

Toimenpiteiden tausta-aineistona on käytetty mm. v. 2012 toteuttamaamme verkostokyselyä. Siinä esitettiin toimijanäkemykseen (ei peräkkäisiin vuositilastoihin) perustuen päätellään, että vähintään maisteritasoisten opiskelijoiden suhteellinen osuus avoimessa yliopisto-opetuksessa on kasvanut. Lisäksi päätellään, että avoimesta yliopistosta on muodostunut yhä enemmän täydennyskoulutusväylä. Nämä nähdään toimenpideohjelmassa negatiivisena kehityksenä, jolle ehdotetaan vastatoimenpiteitä.

Avoimen yliopiston opiskelijoiden koulutustason nousu on seurausta väestön yleisestä koulutustason noususta. Viime vuosien koulutuspoliittisessa ohjauksessa on nimenomaan pyritty varmistamaan, että korkeakoulututkinnon suorittaneet eivät hakeutuisi uudelleen tutkintokoulutukseen, vaan korkeakouluja on patistettu varmistamaan, että tutkinnon suorittaneille on tarjolla riittävästi tutkinnon osia vastaamaan heidän osaami-

sensa kehittämistarpeisiin. Yliopistoissa tutkinnon osia tarjoavat pääsääntöisesti avoimet yliopistot, jotka ovat kehittäneet opintotarjontaansa työelämän osaamistarpeet huomioon. On siis toimittu annetun koulutuspoliittisen ohjauksen mukaisesti, mikä näyttäytyy tässä toimenpideohjelmassa negatiivisena kehityksenä. Kehittämistoimenpiteessä 28 esitetty OKM:n ja korkeakoulujen yhteisten tavoitteiden laatiminen avoimelle korkeakoulun kehittämiselle maisterien vähentämiseksi on siis ristiriitainen muun voimassa olevan ohjauksen kanssa.

Työelämän osaamistason turvaamiseksi on perusteltua, että korkeakoulututkinnon suorittaneet voivat opiskella jatkossakin avoimessa yliopistossa. Jos maisterit ohjataan pois avoimesta yliopistosta, hakeutuvat he todennäköisesti maksuttomaan tutkintokoulutukseen, joka ei liene koulutuspolitiikan tavoitteena. Lisäkoulutuksen hankkiminen avoimen yliopistossa voi olla monelle maisterille vastaus elämäntilanteen sanelemaan välttämättömyyteen, avain työllistymiseen tai työelämän muutosten vaatima osaamisen korjaustoimenpide. Tasa-arvon kannalta on myös tärkeää varmistaa, etteivät korkeakoulutetut työttömät joudu väliinputoajan asemaan, kun koulutusjärjestelmää kehitetään esim. koulutustilajä koskevan selvitystyön pohjalta. Jos oletuksena on, että korkeakoulutettujen osaamisen kehittäminen toteutuu maksullisena koulutuksena (vrt. KYTKÖS -hanke), jatkuu väijäämättä puhe korkeakoulutettujen täydennyskoulutuksen puutteesta, mikä varmistaa sen, että KESU:ssa asetettu tavoite aikuisten osaamisen huipputasosta toteudu.

On myös syytä tuoda esiin yhteiskuntapoliittinen tasa-arvonäkökulma maistereiden opiskeluun avoimessa yliopistossa. Avoimen yliopiston maisteriopiskelijat ovat enimmäkseen palveluammateissa (opetus-, hoito- ja sosiaaliala): opettajat hakevat koulutusta erityispedagogiikkaan, sosionomit sosiaalityöhön, opettajat maahanmuuttajaopetukseen jne. Avoin yliopisto kouluttaa asiantuntijoita, jotka palvelevat syrjäytymisvaarassa olevia ryhmiä. Tasa-arvovaikutus on siis välillinen, mutta merkittävä.

Sukupuolten välisen tasa-arvon kannalta on lisäksi huomioitava, että avoimen yliopiston opiskelijat ovat voittopuolisesti naisia. Monet heistä toimivat julkisella sektorilla eikä heidän työnantajillaan usein ole varaa kustantaa henkilöstölleen seminaareja ja koulutuksia. Siispä he hakevat koulutusta omalla rahallaan ja omana vapaa-aikanaan. Julkisen sektorin pienipalkkaisten korkeakoulutettujen kouluttautumista avoimessa yliopistossa on vaikea nähdä tasa-arvoa taannuttavana toimintana. Koulutuksellisen tasa-arvon edistämisen ei saisi hankaloittaa yhteiskunnallisen tasa-arvon toteutumista laajemmassa mielessä.

Aliedustetut ryhmät korkeakoulutuksessa

Toimenpideohjelmassa on ehdotuksia korkeakouluopinnoissa aliedustettujen ryhmien koulutukseen osallistumisen edistämiseksi. Käsitettä "aliedustetut ryhmät" ei kuitenkaan täsmällisemmin avata. Käsite sisältää hyvin heterogeenisen joukon opiskelijoita erilaisine koulutustarpeineen. Toimenpideohjelmassa on yleisellä tasolla nostettu esille ensisijaisesti koulutukselliset sukupuolierot sekä maahanmuuttajien kouluttautumismahdollisuudet. Konkreettisten tavoitteiden asettamiseksi ja toteuttamiskelpoisten toimenpiteiden esittämiseksi on välttämätöntä, että käsitteen "aliedustetut ryhmät" sisältö korkeakoulutukseen (kuten kaikkien koulutusjärjestelmässä toimivien tahojen) kohdennettavien odotusten osalta avataan ja täsmennetään ml. korkeakoulujen tehtäviin sisältyvä aikuiskoulutus. Jotta useiden työryhmien ehdotukset synnyttäisivät toivottua kehittämistyötä, tulisi työryhmätasolla olla edes viittaukset eri työryhmien valmistelemiin ehdotuksiin. Tässäkin tapauksessa olisi ollut mahdollista viitata siihen työhön, jota tehtiin koulutustilien selvitystyössä mm. koulutuksellisesti aliedustettujen ryhmien määrittämiseksi ja hakevan työn kehittämiseksi.

Avoimen yliopisto-opetuksen toiminta-ajatus

Taustatekstissä sanotaan, että avoin korkeakoulu on perustettu kansansivistyksellistä lähtökohdista. Kansansivistyksellinen lähtökohta käsitteenä on avoimen yliopiston toimijoille vieras. Avointa yliopisto-opetusta on annettu yliopistojen organisoimana 1970-

luvulta lähtien ja avointa ammattikorkeakouluopetusta vasta 1990-luvulta lähtien melko pienimuotoisesti avoimeen yliopisto-opetukseen verrattuna. Avoimen yliopiston tehtävän ja merkityksen kehityksestä saa kattavan yleiskuvan esim. tuoreesta Nina Haltian väitöstudiumuksesta: *Yliopiston reunalla*.

Tutkimus suomalaisen avoimen yliopiston muotoutumisesta

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/84903/AnnalesC352Haltia.pdf>

Haltian tutkimuksen mukaan avoimen yliopiston ideassa keskeisellä sijalla on aina ollut koulutuksellisen tasa-arvon edistämisen ajatus. Lähtökohta ei siis ole erityisesti kansansivistyksellinen (vrt. esim. vapaan sivistystyön oppilaitosten toiminnan lähtökohdat) vaan pikemminkin tasa-arvopoliittinen ts. kouluttautumismahdollisuuksien tasa-arvo yliopistotasolla. Avoin yliopisto-opetus on tarjonnut kansalaisille mahdollisuuksia osaamisen laajentamiseen, syventämiseen ja koulutustason nostoon.

Käsitteiden käytöstä

Toimenpide-ehdotusta 28 taustoittavassa tekstissä käytetään käsitettä "avoin korkeakoulu". Käsite on harhaanjohtava ja se ymmärretään organisaatioon viittaavana. Kentällä käytössä ovat käsitteet avoin yliopisto vakiintuneena brändinimenä sekä avoin yliopisto-opetus ja avoin ammattikorkeakouluopetus, jotka on viimeaikaisissa koulutuspoliittisissa asiakirjoissa niputettu käsitteen "avoin korkeakouluopetus" alle. Niputtaminen on dualistista huolimatta perusteltavissa puhuttaessa samanlaiseen toiminta-ajatuksen pohjautuvasta toiminnasta korkeakouluissa. Sen sijaan organisaatiokentälle siirrettynä käsite aiheuttaa sekaannusta yliopistokentällä, jossa avoin yliopisto on vakiintunut valtakunnallisesti koko avointa yliopisto-opetusta kuvaavana ja avoinyliopisto.fi -portaalin markkinoina brändikäsitteenä ja useissa yliopistoissa myös organisaatioyksikön nimenä.

Kaiken kaikkiaan avointa korkeakoulua koskeva osio on epätasainen, hatarasti perusteltu ja osittain ristiriitainen muun koulutuspoliittisen ohjauksen kanssa. Tältä osin toivomme sekä perustelutekstin että toimenpide-ehdotusten uudelleenvalmistelua.

Mervi Varja
Avoimen yliopiston foorumin puheenjohtaja

Pirjo Hiidenmaa
Avoimen yliopiston foorumin
varapuheenjohtaja